

สรุปและข้อ เสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดที่สำคัญที่มีผลต่อแรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัว โดยใช้ข้อมูลของโครงการสำรวจประชากรและการอนามัยในประเทศไทย (Thailand Demographic and Health Survey หรือ TDHS) ซึ่งดำเนินการเก็บข้อมูลโดยสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างเดือนมีนาคม-มิถุนายน 2530 โดยการสัมภาษณ์สตรีที่เคยสมรส (คือกำลังสมรส หย่า หม้าย หรือแยกกันอยู่) และมีอายุระหว่าง 15-49 ปี ที่พักค้างคืนในครัวเรือนตัวอย่างก่อนวันสำรวจ โดยสัมภาษณ์สตรีที่เข้าข่ายได้รวมทั้งสิ้น 6,775 ราย แต่เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้านี้ ประกอบกับข้อจำกัดหลายประการของข้อมูล จึงได้ศึกษาเฉพาะสตรีอายุ 35-44 ปี ซึ่งสมรสเพียงครั้งเดียว กำลังอยู่กับสามีและมีบุตรอย่างน้อย 2 คน รวมสตรีตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ 1,408 ราย

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ประมวลผลการใช้การวางแผนครอบครัว โดยใช้แนวคิดของ Easterlin และ Crimmins (1985) ที่ว่า การใช้การวางแผนครอบครัวถูกกำหนดด้วยแรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัวและค่าใช้จ่ายในการคุมกำเนิด ซึ่งพิจารณาว่า การใช้การวางแผนครอบครัว (U) สามารถแทนด้วยฟังก์ชันต่อไปนี้คือ

$$U = f (C_n, C_d \text{ และ } R_c)$$

โดยที่ $C_n = \hat{N} \times S$

และ \hat{N} = จำนวนบุตรตามธรรมชาติ (เป็นตัวแปรที่ได้จากการประมาณการ)

S = อัตราส่วนรอดชีพของบุตรเกิดรอด

ในการวิเคราะห์ขั้นตอนนี้ ใช้ค่าประมาณ \hat{U} แทนค่า U โดยตรง เพื่อลดความเบี่ยงเบนของตัวแปรการใช้การวางแผนครอบครัว เพราะตัวแปรจำนวนบุตรที่สตรีสามารถมีได้ (C_n) และตัวแปร U มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาก โดยที่ตัวแปร U ถูกกำหนดโดย C_n , C_d และ R_c ซึ่งการประมาณ \hat{U} ได้ใช้ two-stage regression เมื่อแทนค่าเฉลี่ยของตัวแปรต่างๆ ในสมการถดถอยพหุ จะได้ค่าประมาณ \hat{U} ซึ่งจะนำไปใช้ในการประมาณ \hat{N}

ขั้นตอนที่ 2 ประมาณการจำนวนบุตรตามธรรมชาติ (\hat{N}) โดยการประมาณจำนวนบุตรเกิดรอด (CEB) ที่สตรีสามารถมีได้ในรูปฟังก์ชันของตัวแปรการใช้การวางแผนครอบครัว [ใช้ค่าประมาณการการใช้การวางแผนครอบครัว (\hat{U}) จากขั้นตอนที่ 1 แทน] ระยะเวลาสมรส (X_1) ช่วงห่างการมีบุตรคนแรก (X_2) ช่วงห่างการมีบุตรคนแรกกับคนที่สอง (X_3) การไม่เป็นหมั้นหลังจากเคยมีบุตรแล้ว (X_4) สัดส่วนการสูญเสียการตั้งครรภ์ (X_5) และอัตราส่วนการตายของเด็ก (X_6) นั่นคือ

$$CEB = f(X_1, X_2 \dots X_6, \hat{U})$$

การประมาณการจำนวนบุตรตามธรรมชาติ (\hat{N}) สามารถประมาณการโดยใช้สมการถดถอยพหุ ซึ่งนำค่าสัมประสิทธิ์ความถดถอยของจำนวนบุตรเกิดรอดต่อตัวแปรที่ใช้วิเคราะห์ตัวกำหนดโดยตรง และ \hat{U} คูณด้วยค่าของตัวแปรนั้นๆ โดยที่ค่าของตัวแปร U จะให้ค่าเท่ากับ 0 เพราะค่าประมาณ \hat{N} เป็นค่าจำนวนบุตรตามธรรมชาติของสตรีที่จะมีได้เมื่อสตรีดังกล่าวไม่ได้ใช้การวางแผนครอบครัวแต่อย่างใด

ขั้นตอนที่ 3 หาค่าจำนวนบุตรที่สตรีสามารถมีได้ (C_n) ตามที่กล่าวมาแล้วว่า จำนวนบุตรที่สตรีสามารถมีได้คือผลคูณระหว่างจำนวนบุตรตามธรรมชาติ (จากการประมาณการ) กับอัตราส่วนรอดชีพของบุตรเกิดรอด (Survival Ratio) คือ

$$C_n = \hat{N} \times S$$

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์การยอมรับการใช้การวางแผนครอบครัว การวิเคราะห์ใน
 ขั้นตอนนี้จะพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัว ซึ่งวัดจาก
 ตัวแปรจำนวนบุตรที่สตรีสามารถมีได้ (C_n) ขนาดครอบครัวที่ต้องการ (C_d) จำนวนบุตรมีชีวิต (C)
 ความไม่ต้องการบุตรเพิ่ม (WANO) ผลต่างระหว่างจำนวนบุตรที่สตรีสามารถมีได้กับขนาดครอบครัว
 ที่ต้องการ ($C_n - C_d$) ผลต่างระหว่างจำนวนบุตรมีชีวิตกับขนาดครอบครัวที่ต้องการ ($C - C_d$)
 และค่าใช้จ่ายในการคุมกำเนิด (R_c) กับตัวแปรการเคยใช้การวางแผนครอบครัว (EVERUSE)
 เป็นค่า คือ

$$\text{EVERUSE} = f(C_n, R_c) \dots\dots\dots [1]$$

$$\text{EVERUSE} = f(C_d, R_c) \dots\dots\dots [2]$$

$$\text{EVERUSE} = f(C_n - C_d, R_c) \dots\dots\dots [3]$$

$$\text{EVERUSE} = f(C, R_c) \dots\dots\dots [4]$$

$$\text{EVERUSE} = f(C - C_d, R_c) \dots\dots\dots [5]$$

$$\text{EVERUSE} = f(\text{WANO}, R_c) \dots\dots\dots [6]$$

ซึ่งการวิเคราะห์ในขั้นตอนนี้ มีตัวแปรตามคือ EVERUSE เป็นตัวแปรหุ่น (Dummy
 Variable) โดยที่สตรีมีการใช้การวางแผนครอบครัวสูงถึงประมาณร้อยละ 90 ซึ่งทำให้ข้อมูล
 เบ้มากร การใช้สถิตินี้อาจไม่เหมาะสมนัก ทางแก้ไขในการศึกษาครั้งต่อไป น่าจะใช้โปรแกรมที่
 สลับซับซ้อน เช่น Logit Regression ในการวิเคราะห์แทน เพื่อลดปัญหาความลำเอียงดังกล่าว

ขั้นตอนที่ 5 ความสัมพันธ์ของตัวแปรทางสังคมและเศรษฐกิจ กับตัวแปรแรงจูงใจที่จะ
 ใช้การวางแผนครอบครัวที่วัดจากองค์ประกอบของจำนวนบุตรที่สตรีสามารถมีได้ (C_n) ผลต่าง
 ระหว่างจำนวนบุตรที่สตรีสามารถมีได้กับขนาดครอบครัวที่ต้องการ ($C_n - C_d$) ความไม่ต้องการ
 บุตรเพิ่ม (WANO) และขนาดครอบครัวที่ต้องการ (C_d) ส่วนตัวแปรอิสระคือ เขตที่อยู่อาศัย
 กลุ่มชาติพันธุ์และภาษา ระดับการศึกษาของสตรี อาชีพของสตรี และระดับความมั่งคั่งของครัวเรือน
 โดยมีสมมุติฐานหลักว่า สตรีที่มีลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจแตกต่างกันน่าจะมีแรงจูงใจที่จะใช้การ
 วางแผนครอบครัวต่างกัน

สำหรับการประมวลผลข้อมูลในการวิเคราะห์นี้ได้ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSSx (Statistical Package for the Social Sciences) ส่วนการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลใช้อัตราร้อยละแสดงลักษณะข้อมูลทั่วไป และใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุ (Multiple Regression Analysis) ในการประมาณจำนวนบุตรที่สตรีสามารถมีได้ รวมทั้งใช้ตารางไขว้และการวิเคราะห์ถดถอยพหุ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการวางแผนครอบครัวกับแรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัว แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัวต่อปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. แรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัวกับค่าใช้จ่ายในการวางแผนครอบครัว

จากการอาศัยทฤษฎีอุปสงค์อุปทานของการใช้การวางแผนครอบครัวของ Easterlin และ Crimmins (1985) มาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ พอจะสรุปโดยสังเขปได้ว่า เมื่อสตรีมีแรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัว และหากว่าค่าใช้จ่ายในการวางแผนครอบครัวต่ำ สตรีจะเลือกใช้การวางแผนครอบครัว ผลของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สอดคล้องกับแนวทฤษฎีดังกล่าว ทั้งนี้เพราะตัวแปรแรงจูงใจไม่ว่าจะวัดจากอุปทานของบุตรหรือจำนวนบุตรที่สตรีสามารถมีได้ (C_n) ความแตกต่างของอุปสงค์และอุปทาน หรือผลต่างระหว่างจำนวนบุตรที่สตรีสามารถมีได้กับขนาดครอบครัวที่ต้องการ ($C_n - C_d$) จำนวนบุตรมีชีวิต และผลต่างระหว่างจำนวนบุตรมีชีวิตกับขนาดครอบครัวที่ต้องการ ($C - C_d$) และความไม่ต้องการบุตรเพิ่ม (WANO) มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการใช้การวางแผนครอบครัว และอุปสงค์ของบุตรคือขนาดครอบครัวที่ต้องการ (C_d) มีความสัมพันธ์ในทางลบกับการใช้การวางแผนครอบครัว อย่างไรก็ตาม ตัวแปรแรงจูงใจ C_n เป็นตัวแปรที่ใช้วัดแรงจูงใจในการวางแผนครอบครัวได้ดีกว่าตัวแปรแรงจูงใจทั้ง 6 ตัวที่นำมาพิจารณา รองลงมาคือตัวแปร $C_n - C_d$, WANO และ C_d ตามลำดับ ในขณะที่ตัวแปรค่าใช้จ่ายในการใช้การวางแผนครอบครัวซึ่งวัดจากจำนวนวิธีคุมกำเนิดที่สตรีรู้ ก็มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการใช้การวางแผนครอบครัว กล่าวคือ สตรีที่รู้วิธีคุมกำเนิดมากจะถือว่ามีค่าใช้จ่ายในการคุมกำเนิดต่ำ เมื่อสตรีมีแรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัวสูง ประกอบกับค่าใช้จ่ายในการคุมกำเนิดต่ำ สตรีก็จะใช้การวางแผนครอบครัว โดยที่ตัวแปรแรงจูงใจและค่าใช้จ่ายก็เป็นตัวแปร 2 ตัวแปรที่เสริมกันในการอธิบายเหตุผลของการใช้การวางแผนครอบครัว อย่างไรก็ตาม การศึกษาค้นคว้านี้ให้ผลการศึกษาแตกต่างกับการศึกษาของ Easterlin และ Crimmins (1985)

และ Wongboonsin (1989) ที่พบว่าตัวแปรแรงจูงใจ Cn-Cd เป็นตัวแปรตัวหนึ่งที่ใช้วัดแรงจูงใจในการใช้การวางแผนครอบครัวได้ดีที่สุด

2. ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ

ผลของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมต่อตัวแปรแรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัว แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยทางด้านสังคมและเศรษฐกิจมีผลกระทบต่อตัวแปร Cd มากที่สุด คือมีค่า \bar{R}^2 เท่ากับ .053 รองลงมาคือตัวแปร Cn-Cd มีค่า \bar{R}^2 เท่ากับ .038 สำหรับตัวแปร Cn และ WANO พบว่ามีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางด้านสังคมและเศรษฐกิจน้อยมาก โดยมีค่า \bar{R}^2 เท่ากับ .014 และ .016 ตามลำดับ

- จำนวนบุตรที่สตรีสามารถมีได้ (Cn) กับปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ

ในส่วนของปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อตัวแปร Cn จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าผลกระทบต่อตัวแปร Cn น้อยมาก (มีค่า \bar{R}^2 เพียง 1%) ซึ่งตัวแปร Cn น่าจะมีผลกระทบจากปัจจัยทางด้านสรีรวิทยามากกว่าปัจจัยทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ (Easterlin, 1982) อย่างไรก็ตาม พบว่าสตรีที่เป็นคนไทยนับถือศาสนาพุทธ มีแรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัวสูงกว่าสตรีกลุ่มชาติพันธุ์และภาษาอื่น สำหรับตัวแปรทางด้านสังคมและเศรษฐกิจตัวอื่นไม่พบความสัมพันธ์กับแรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัวที่วัดจาก Cn

- ความไม่ต้องการบุตรเพิ่ม (WANO) กับปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจพบ

เช่นเดียวกับตัวแปร Cn คือ มีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจน้อยมาก (มีค่า \bar{R}^2 1%) แต่อย่างไรก็ตาม พบว่าสตรีที่เป็นคนไทยนับถือศาสนาพุทธ มีแรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัวมากกว่าสตรีกลุ่มชาติพันธุ์และภาษาอื่น เมื่อวัดจากตัวแปร WANO

- ผลต่างระหว่างจำนวนบุตรที่สตรีสามารถมีได้กับขนาดครอบครัวที่ต้องการ

(Cn-Cd) กับปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า เขตที่อยู่อาศัย กลุ่มชาติพันธุ์และภาษา การศึกษา ระดับความมั่งคั่งของครัวเรือนมีผลต่อตัวแปรแรงจูงใจที่วัดจาก Cn-Cd ในทิศทางของความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกัน (แม้ว่าความสัมพันธ์ของตัวแปรบางตัวไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ก็ตาม)

- ขนาดครอบครัวที่ต้องการ (Cd) พบว่า มีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางเศรษฐกิจ และสังคมมากกว่าตัวแปรแรงจูงใจตัวอื่นที่นำมาพิจารณา โดยพบว่า เขตที่อยู่อาศัย กลุ่มชาติพันธุ์และ ภาษา ระดับการศึกษา อาชีพ และระดับความมั่งคั่งของครัวเรือนมีผลต่อตัวแปรแรงจูงใจที่จะใช้ การวางแผนครอบครัวในทิศทางของความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ สตรีที่อาศัยในเขตเมือง เป็นคนไทยนับถือศาสนาพุทธ มีการศึกษาสูง มีอาชีพนอกภาคเกษตร และมีระดับความมั่งคั่งของ ครัวเรือนสูง จะมีขนาดครอบครัวที่ต้องการต่ำ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าสตรีจะมีแรงจูงใจที่จะใช้การ วางแผนครอบครัวสูง เมื่อวัดจากตัวแปรขนาดครอบครัวที่ต้องการ (Cd)

ข้อเสนอแนะ

1. สำหรับการศึกษาแรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัวโดยประยุกต์ใช้แบบจำลอง ของ Easterlin ในครั้งนี้ยังไม่มีความสมบูรณ์เต็มที่นัก เนื่องจากยังขาดข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์ หลายตัว เช่น

1.1 จำนวนสตรีตัวอย่าง ในเรื่องระยะเวลาให้นมบุตรมีจำนวนน้อยเกินไป ไม่สามารถนำมาศึกษาในครั้งนี้ได้ ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการเก็บข้อมูลในเรื่องระยะเวลาให้ นมบุตรในบุตรรองคนสุดท้ายให้มากกว่านี้ เพราะเป็นการจำกัดการศึกษาเฉพาะสตรีอายุ 35-44 ปี เมื่อขาดตัวแปรระยะเวลาให้นมบุตร อาจจะทำให้มีผลกระทบต่อค่าประมาณ Cn ได้ อาจทำให้ ค่า Cn ที่ประมาณได้ไม่ถูกต้องนัก

1.2 ข้อมูลการตายของบุตร ข้อมูลที่นำมาศึกษาไม่ได้ตามถึงประวัติการตั้งครรภ์ ทั้งหมด ตามเฉพาะการแท้งและจำนวนการแท้ง ซึ่งผู้ตอบอาจไม่รวมถึงบุตรเกิดไว้ชีพ ทำให้ การศึกษาครั้งนี้ไม่ทราบจำนวนบุตรตายที่แท้จริง

1.3 ค่าใช้จ่ายในการคุมกำเนิด ในการศึกษาครั้งต่อไปควรคิดค่าใช้จ่ายทั้งที่เป็น ตัวเงินและไม่ใช่ตัวเงิน

1.4 ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจกับการใช้การวางแผน ครอบครัวที่มีตัวแปรตามเป็นตัวแปรหุ่นนั้น ควรใช้สถิติที่ซับซ้อนกว่านี้ เพื่อช่วยลดความลำเอียง ในการวิเคราะห์ เช่น การใช้ Logit Regression ในการวิเคราะห์

2. การศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า การวิเคราะห์แรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัวมีความจำเป็นต่อพิจารณาทั้งตัวแปรอุปสงค์หรือขนาดครอบครัวที่ต้องการ (Cd) และอุปทานหรือจำนวนบุตรที่สตรีสามารถมีได้ (Cn) และในการวิเคราะห์อุปสงค์หรือความต้องการของการใช้การวางแผนครอบครัว ต้องมีการพิจารณาทั้งตัวแปรแรงจูงใจและค่าใช้จ่ายในการใช้การวางแผนครอบครัว ผลของการศึกษาดังกล่าวน่าจะเป็นประโยชน์ต่อกองแผนในการวางแผนโครงการวางแผนครอบครัว โดยเฉพาะถ้าจำเป็นจะต้องมีการตั้งเป้าหมายโครงการในลักษณะต่างๆ กัน เช่น ในบางพื้นที่ที่มีแรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัวต่ำ เช่น มีครอบครัวที่ต้องการขนาดใหญ่ หรือมีความต้องการบุตรเพิ่มมาก การเน้นเรื่องการเพิ่มและกระจายวิธีคุมกำเนิดให้มากขึ้นอาจส่งผลให้อัตราการใช้เพิ่มขึ้นไม่มาก ทั้งนี้เพราะผู้รับบริการยังมีแรงจูงใจที่จะมารับบริการน้อย ดังนั้นในพื้นที่ที่มีแรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัวต่ำ เป้าหมายของการรณรงค์ควรต้องเน้นในการเพิ่มอุปทานของบุตร โดยการส่งเสริมการสาธารณสุขด้านอนามัยแม่และเด็ก เพื่อลดอัตราตายของแม่และเด็ก ตลอดจนลดอุปสงค์ของบุตร ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น ความทันสมัย ความเป็นเมือง การศึกษา เป็นต้น เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการใช้เพิ่มขึ้นในตนเองเดียวกันหากพื้นที่ใดมีแรงจูงใจในการใช้สูงอยู่แล้ว แต่ยังมีอัตราการใช้การคุมกำเนิดต่ำอยู่ เป้าหมายการรณรงค์ควรเน้นการให้บริการเพิ่มขึ้น เป็นต้น ในอีกแง่หนึ่งถ้าสตรีมีแรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัวสูง ประกอบกับค่าใช้จ่ายในการคุมกำเนิดต่ำ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลให้มีการใช้สูง เป้าหมายการรณรงค์อาจจะเน้นการใช้วิธีคุมกำเนิดแบบถาวรในสตรีที่มีบุตรเพียงพอแล้ว ให้เพิ่มมากขึ้นกว่าวิธีคุมกำเนิดแบบชั่วคราว ทั้งนี้ เพื่อเป็นการประหยัดงบประมาณของรัฐ

3. ในส่วนของปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่ออุปสงค์และอุปทานของบุตรนั้น ถ้าพื้นที่ใดพบว่ามีแรงจูงใจที่จะใช้การวางแผนครอบครัวอยู่ในระดับต่ำ การเน้นนโยบายด้านโครงการวางแผนครอบครัวอย่างเดียวย่อมได้ผลไม่เท่าที่ควรจะเป็น ควรต้องจัดสรรงบประมาณเพิ่มให้กับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจมากขึ้น เช่น การเพิ่มคุณภาพและปริมาณการศึกษา และโครงการด้านสุขภาพสำหรับมารดาและเด็ก เป็นต้น